

לפני שתקום ועדת חקירה ממלכתית...רפורמה בלימודי היסטוריה בבית הספר, עכשיו !!

דר' גדי ראונר

פורסם בכתב העת המקוון האייל הקורא, אוקטובר 2006

זה לא מתמטיקה ולא אנגלית...גם לא מדעים...אין מבחן בינלאומי שאמור לבדוק את מידת ההתמצאות של התלמידים בחומר. שם המקצוע: היסטוריה. "...כי מה, בסך בכך, רוצים אנחנו מהילדים שלנו? שידעו מי היה בן גוריון ומה כתב הרצל...ושלא יתבלבלו ביניהם...ושידעו שהמדינה קמה ב-1948. זה הכל..." – כך אמר ההורה האלמוני בראיון טלוויזיוני בתחילת שנת הלימודים.

באופן אישי, כאב לי לראות את ביתי המתחילה את לימודי היסטוריה שלה בכיתה ו' ומתכוננת למבחן בנושא יוון: על הדמוקרטיה, על האלים, על הפילוסופים ועל יתר הסעיפים המרכיבים את הפרק הלימודי על יוון. היא התכוננה על סמך רשימת שאלות שנתנה המורה מראש וכל מאמצינו כוונו לזכור את הפרטים והמשפטים שהרכיבו את התשובות. כאשר ניסיתי להתערב, מתוך כבוד ועדינות יתרה, באמצעות הערה מרחיבה או שאלה לחשיבה, פורשתי כ"חתרן" ויצאתי מהמשחק כי ראיתי כי אני מפריע.

בעיניי התלמידים היסטוריה היא מקצוע מאוס ושנוא כי... הוא לא מעניין, וכי רק צריך לזכור בעל פה שמות ותאריכים, סיבות ותוצאות. המקצוע מוסיף להילמד - למעט איים מבורכים של הוראה אחרת - באופן פרונטאלי ותוך הצמדות פשטנית לטקסט הכתוב בספר הלימוד.

שאלתי את עצמי מה היה קורה אילולי הינו מלמדים היסטוריה היום בבית הספר? מה היו מפסידי התלמידים? האם היו יוצאים פחות מוכנים לחיים? האם פחות משכילים? או פחות אזרחים? שהרי, מחד המידע נמצא בהישג-יד ובקלות ניתן לאתרו באינטרנט ומאידך, החומר שנדרש לשנן ולזכור למבחנים שמתחילים בכיתה ו' (יוון עתיקה) ועד למבחן הבגרות, חלק הארי ממנו נמחק ונשכח אחרי זמן-מה כאילו לא היה.

למשל, במבחן בגרות, שאלון 913081, משנת תשס"ה התבקשו התלמידים לבחור בין את השאלות הבאות:

3. היחסים בין המחתרות

א. הצג את העמדה של אצ"ל ואת העמדה של לח"י כלפי בריטניה, במלחמת העולם השנייה (עד 1944).

ב. הצג שני גורמים להידרדרות היחסים בין ההגנה לאצ"ל ולח"י לאחר הכרזת ה"מרד" של אצ"ל, ינואר 1944.

ג. הצג את הרקע המדיני להקמת "תנועת המרי העברי", ופרט שתיים מפעולותיה.

בכל המקרים הבקשה היא "להציג" מידע ולשם כך על התלמיד לזכור בעל פה כדי לענות באופן כמעט אוטומטי על הבקשה. פעלים והוראות דומים הם "הסבר/ ציין/ פרט/ תאר...". בכולם מעורבת פעולת הזיכרון באופן בלעדי. לימוד הפרטים ההיסטוריים לא מתחשב בידע הקיים אצל הלומד. המורה מתייצב בראש הכיתה ומאמין כי תלמידיו הם מעין כוס ריקה שעליהם למלא באמצעות תכנים ולא זרדים שיש להדליק כדי שהאש תיהפך למדורה חיה ותוססת שתעיר ותקרים על כל הסביבה. זכרו: תלמיד איננו כוס אלא מדורה !! לכן נמנעים הם מלבקש לקשר את המידע החדש לידע הקודם של הלומדים או מליצור שרשראות זיכרון בעלות משמעות פנימית לתלמיד עצמו.

אזי מתברר כי כלום לא היה קורה אילו היו מפסיקים היום ללמד היסטוריה בבית הספר. ולכן עלינו להוכיח כיצד ניתן להציל את המקצוע ולמצוא בו צידוקים פדגוגיים כדי להשאירו בקוריקולום הלאומי.

אני לא בא להציע שינוי פני העולם ומהפכות. הצעד הראשון המעשי נמצא כבר יותר מ- 30 שנה ומוכר לכל. הוא חי וקיים בדמותו של מסמך אשר קרוי **מטרות להוראת היסטוריה בבית הספר**, מסמך שבו ניתן לזהות את יעדיו של משרד החינוך בהוראת המקצוע: לצד הלימוד של מידע הכרחי בנוגע לאירועי העבר (מה שקרוי "החומר"), קיימת התייחסות במסמך הנ"ל להיבטים נוספים: (א) לעידוד חשיבה היסטורית, כגון פיתוח החשיבה המדמה, הראיה המורכבת והמסועפת, טיפוח האמפתיה, היכולת האנליטית, הביקורתיות והחשיבה הסינתטית ועוד, ו-(ב) למסרים בעלי מטען ערכי, כגון, טיפוח הבנה וסובלנות כלפי האחר, כבוד לזולת, טיפוח הזיקה למדינת ישראל ולעם היהודי ועוד. אלא שניסוחיו המחכימים של מסמך המטרות נשארו אך ורק על הנייר.

מבחן הבגרות בהיסטוריה (ולמעשה כל המבחנים במהלך הלימודים של המקצוע) היה צריך להסתמך על מסמך המטרות. כל סטודנט מתחיל בקורס להערכת הישגים יודע כי כלי ההערכה הקרוי "מבחן" צריך לבחון הישגים בהתאם למטרות שנקבע מראש ולכן מבחן הבגרות היה צריך לבחון באיזו מידה המטרות ללימוד היסטוריה הושגו או לאו. אך כאמור, המבחן בודק רק את יכולת הזכירה של הלומדים.

אם ניקח, למשל, רק את השאלה הראשונה אשר הוצגה למעלה מתוך שאלון הבגרות, סוגי השאלות אשר אני מציע לשאול היו נראים כך:

1. **השווא** בין עמדת האצ"ל והלח"י....(כאן על התלמיד לא רק לזכור את המידע, אלא גם ליצור טבלה ובה קטגוריות להשוואה, להדגיש את הדומה ו את השונה בין שני הגופים)

2. לו היית צריך **לבחור** להתגייס לאחד משני הגופים המחתרתיים, אצ"ל ולח"י, לאיזה מהם הייתה מתנדב ומדוע? (כאן התלמיד מתבקש להיכנס לנעלים של דמות דמיונית, צעיר בתקופת היישוב, אשר עליו לבחור ולנמק את בחירתו, על פי החומר העומד לרשותו)

3. מה היה קורא אילו?...האם ניתן היה ליצור ברית בין האצ"ל והלח"י אשר תיצור גוף גדול יותר ותחזק את כוחם? הבא נימוקים בעד והצג טיעונים נגדיים (זאת שאלה הדורשת לעבד את הפרטים היסטוריים בצורה סינתטית...בגדר מה היה קורא אילו? כדי שהתלמיד יוכל לענות עליה הוא צריך לדעת את העמדות של שני הגופים המחתרתיים, את נקודות הדמיון והמחלוקת ביניהם.

4. זהה את הערכים אשר הנחו את העמדות הפוליטיות של שני הגופים, אצ"ל ולח"י. האם ערכים אלה, לפי דעתך, היו אמורים לקדם את המפעל הציוני? (כאן התלמיד מתבקש לעבור לשלב של המשגה ערכית – לחשוף את הערך שמאחורי העמדה המוצהרת – ולנקוט עמדה אישית בנידון)

5. לו הייתם צריכים לשרטט כרוז הקורא לגיוס צעירים חדשים לתוך שורותיהם של ארגונכם (אצ"ל / לח"י), כיצד הייתם מעצבים כרוז מן הסוג הזה? אילו סיסמאות/ מסרים/ סמלים הייתם מציירים? (כאן על התלמיד לתרגם את הידע שלו לשפה פרסומית ויצירתית)

בכל השאלות הללו ניתן לקבוע מחוון אשר יקבע באופן אובייקטיבי את רמת הידע של התלמיד כדי לתת לו ציון

זאת שאלה של פדגוגיה. הרפורמה הנדרשת אינה כרוכה בכסף ובמשאבים נוספים. היא מבקשת מהאחראים על תחום ההיסטוריה במשרד החינוך לנסח את הסילבוס של המקצוע מתוך נקודת ראות היסטורית-פדגוגית וחינוכית. לא רשימת נושאים כפי שקיימת היום, אלא עיבוד חכם של הסעיפים השונים כדי שהמידע ההיסטורי ילווה בפיתוח החשיבה ההיסטורית ומתן אפשרויות להחלטות ערכיות בעלות משמעות אישית עבור התלמיד. לזה קוראים לחשוב יחד עם העובדות.

אלא שוועדות המקצוע ברשותן של היסטוריונים בעלי שם אינן מבחינות בין "דיסציפלינה" לבין "מקצוע בית ספרי" וגם לא בין סילבוס של קורס באקדמיה לבין תכנית לימודים חינוכית, שאמנם מבוססת על תכנים, אך תכניה ויעדיה צריכים להיות מנוסחים בשפה היסטורית-פדגוגית.

אולי בצורה כזאת היינו יכולים לפתח חשיבה היסטורית אצל הלומדים והיינו מפסיקים להתייחס אל התלמידים כאל חפצים להגירת מידע בלתי שימושי

על מנת להפסיק את תקופת היובש ואת ההתרוקנות הרוחנית של המקצוע, יש לבקש את המעורבות הפעילה של משרד החינוך על הנעשה בתחום המטרות החינוכיות של המקצוע אותן המטרות שתלמידי המדינה צריכים להשיג. רק כך נוכל להתחיל להחזיר למקצוע הזה את הקסם ואת היופי שבחקירת עולמות אחרים, את הגילוי של גרסאות ופרשנויות שונות ואף סותרות. מדיניות עקבית ופעילה של המשרד תעודד את האוטונומיה הפדגוגית ממנה נהנים המורים המסורים שמלמדים היסטוריה כדי לרתום אותם לגל החדש הזה ולרנסנס של המקצוע.

*דר' גדי ראונר מלמד מתודולוגיה של הוראת היסטוריה בבית הספר לחינוך באוניברסיטת תל-אביב.